

Prilog
Primljeno 14.11.1990.

Prof. dr. SLAVICA KOSANOVIĆ, Ekonomski fakultet Osijek

KONCEPCIJA PROMJENE PROGRAMA OBRAZOVANJA NA EKONOMSKOM FAKULTETU U OSIJEKU

(prijedlog)

Potreba promjene konceptije obrazovanog programa Ekonomskog fakulteta u Osijeku prisutna je već duže vrijeme. Fakultet, osnovan 1961. godine, do sada nije mogao značajnije utjecati na konceptiju programa, osim posredno preko odgovarajućih organa. Najznačajniji utjecaj imao je Ekonomski fakultet u Zagrebu, što je uz postojeći koncept jednakih programa, pružalo male mogućnosti diverzificiranja. Razlike u programima ekonomskih fakulteta u Hrvatskoj bile su samo zbog različitih kadrovskih mogućnosti u realizaciji mogućih smjerova.

Zbog toga, mogućnost potpunijeg utjecaja na definiranje obrazovnih programa, fakultet treba iskoristiti za donošenje niza stratezijskih odluka o svom razvoju. Pri tome, ne smije polaziti od sadašnjih mogućnosti (ljudskih, finansijskih, organizacijskih, opreme i prostora), nego od ocjene kako i neka sadašnja ograničenja može pretvoriti u komparativnu prednost. Odluke pred kojima se fakultet nalazi nisu u području "dotjerivanja" programa nego su u području traženja novih razvojnih konceptija fakulteta.

Cilj promjene je da fakultet postane institucija koja će:

— omogućiti kompetentno ekonomsko obrazovanje iz izabranih područja (poduzetništva, poslovnih financija, marketinga i upravljanja informacijama) na razini zahtjeva ostvarivanja "prohodnosti" prema ekonomskom obrazovanju u zemljama Zapadne Evrope i SAD i kvalificiranosti za rad u uvjetima globalizacije privrednih sistema;

— osigurati istraživačke aktivnosti potrebne za održavanje vitalnosti obrazovnih sadržaja, ali i kao metodu obrazovanja studenata.

PODRUČJA ODLUČIVANJA

Odlučivanje o razvoju fakulteta znači donošenje odluka kojima se rješava pitanje i samog opstanka fakulteta. Zbog toga su nužna i slijedeća pitanja:

	fakultet sada	
fakultet	ili	visoka škola
Obrazovanje + znanost		obrazovanje + stručni rad
makro vs. mikroekonomija?		mikroekonomija
područja usmjerenja?		
razine obrazovanja?		

Fakultet vs. visoka škola?

Razlika između fakulteta i visoke škole je u razini osposobljenosti za znanstveno obrazovanje i znanstveni rad. Iako naš fakultet prema metodologiji vrednovanja ekonomskih studija u SAD (17) (koja se temelji na pokazateljima publiciranih istraživačkih rezultata) nema elemenata za takvo rangiranje, dosadašnja istraživačka aktivnost pojedinih nastavnika može predstavljati potrebnu osnovicu za stvaranje međunarodnih referenci.¹ Zbog

1) Pomoću ove metodologije izvršeno je rangiranje 10 jugoslavenskih ekonomskih fakulteta (Beograd, Ljubljana, Maribor, Mostar, Niš, Sarajevo, Skopje, Split, Subotica i Zagreb) i rezultati su bili poražavajući. Kada bi koji od ovih jugoslavenskih fakulteta pokušali smjestiti na rang-listu 122 ekonomska fakulteta u SAD, sastavljenu na bazi broja poziva - sekundarnih referenci u 1978. i 1981. godini, fakultet u Beogradu bi se našao između 90. i 91. mjesta, fakultet u Zagrebu između 91. i 92. mjesta, fakultet u Ljubljani između 108. i 109. mjesta, a fakulteti u Sarajevu i Subotici između 119. i 120. mjesta. Ostali fakulteti su za te dvije godine ostvarili manji broj sekundarnog referiranja od posljednjeg na toj rang listi. U razgovoru s I. Jemrićem, jednim od autora, dobivena je informacija da Ekonomski fakultet u Osijeku nije uzet u istraživanje, jer nije zadovoljio istraživačke kriterije (broj objavljenih radova u izabranim časopisima iz izabranih područja)

toga se može i treba opredijeliti za alternativu fakulteta, ali uz razumijevanje da treba intenzivno (motivacijski, organizacijski) osigurati pretpostavke o osposobljenosti za znanstveno obrazovanje studenata i znanstveno-istraživački rad.

Makro vs. mikroekonomija?

Programsko usmjeravanje prema makro ili mikroekonomskom području postaje zastarjeli koncept (7). Međuzavisnost tehnoloških, ekonomskih, socijalnih i političkih podsistema postaje tako značajna da nužno naglašava aspekte globalizacije, komparativnih prednosti temeljene na znanju, a ne na prirodnim resursima, dugoročnih vs. kratkoročnih kriterija razvoja, etike, izbora između alternativnih politika na osobnoj i društvenoj razini, te upravljanja na principima promjenjivosti a ne stalnosti ciljeva. U koncipiranju programa zbog toga više nije važna distinkcija makro i mikroekonomije, nego obuhvat relevantnih problema ekonomske teorije i prakse (8). Obrazovanje ekonomista za prepoznavanje zakonitosti sistema zahtijeva kombinaciju teorijskih znanja s vještinama upravljanja socijalnim sistemima ((4), (11), (14), (15)).

Područja usmjerenja

Područja usmjerenja trebala bi, uz pretpostavku da su temeljena na iznešenoj globalnoj koncepciji fakulteta, osigurati diferenciranje fakulteta od drugih ekonomskih fakulteta Hrvatske i Jugoslavije. Temeljna znanja potrebna za razumijevanje ekonomskih sistema trebaju biti kombinirana sa specijalnim interesnim područjima, uvažavajući nužnost promjena ovisno o promjenama u paradigmi ekonomske teorije² i zahtjevima prakse. Temeljna znanja uključuju poznavanje sistemskog pristupa kao metodologije istraživanja ekonomskih problema, razumijevanje odnosa između ciljeva, resursa, politika za ostvarivanje ciljeva, te efekata (odnosno identifikaciju pozitivnih i negativnih povratnih sprega u upravljanju ekonomskim sistemima), koncepta oportunitetnih troškova kao osnove odlučivanja u uvjetima "neograničenih" potreba i "ograničenih" resursa.³

Specijalna područja u većoj su mjeri promjenjiva i ovisе o nizu faktora, ali najviše o aktualnosti s obzirom na interes okoline. Tekuće promjene ekonomskog sistema u Jugoslaviji, jačanje evropske integracije i težnje Jugoslavije da bude dio tog procesa izuzetno je zahtjevni, ali i izazovni ambijent u kojem fakultet definira promjene svog obrazovnog programa.⁴ Specijalna područja u kojima bi također morao biti izražen sistemski pristup vs. klasičnom ekonomističkom pristupu (monodisciplinarnom, ne - sistemskom) bi ujedno bila i područja konkurentskog profiliranja u odnosu na druge ekonomske fakultete u Hrvatskoj i Jugoslaviji. Ta područja su:

- (a) poduzetništvo,
- (b) marketing,
- (c) financije,
- (d) upravljanje informacijskim sistemima.

Poduzetništvo

Obrazovanje iz područja poduzetništva postaje komponentom novih ekonomskih strategija za povećanje efikasnosti poslovanja i stvaranja novih poslova ((6), (8), (12)). Obrazovanje za kreativnost mora osigurati identifikaciju problema i nalaženje načina kako doći do rješenja problema, te bi okosnica programa trebala biti strukturirana kroz faze razvoja nekog pothvata (13):

1. identifikacija poslovne prilike,
2. analiza tržišta,
3. planiranje pothvata,
4. financiranje pothvata,

2) Društvene znanosti moraju voditi računa o češćim promjenama paradigme nego što je to slučaj u prirodnim znanostima. Međutim, taj zahtjev nedovoljno je prisutan u definiranju programa ekonomskih studija i u zemljama visokih obrazovnih standarda iz niza razloga: nedovoljna povezanost znanstvenih istraživanja i obrazovnog rada, otpor nastavnika... ((4), (15))

3) Američki test ekonomske pismenosti (Test of Economic Literacy -TEL) koji se primjenjuje na učenicima završnih godina srednjoškolskog obrazovanja (High School) definira bitne ekonomske pojmove: (a) temeljne: rijetkost, oportunitetni troškovi, produktivnost, ekonomski sistemi, ekonomske institucije, motivacija, razmjena, novac, međuzavisnost; (b) mikroekonomske: tržište i cijene, ponuda i potražnja, konkurencija, raspodjela prihoda, tržišni promašaji, uloga države; (c) makroekonomske: bruto nacionalni proizvod, agregatna ponuda, agregatna potražnja, nezaposlenost, inflacija/deflacija, monetarna politika, fiskalna politika; (d) međunarodne: konkurentnska prednost/argovinske barijere, bilanca plaćanja/valutne stope, rast/stabilnost ((10), (18)).

4) Provedena anketa među sudionicima konferencije "Competence and Enterprise" koju je organizirao časopis The Economist u lipnju 1988. godine u Londonu dala je slijedeće informacije o nedovoljnim ili sadržajno neadekvatno zastupljenim područjima u ekonomskom obrazovanju: upravljanje promjenama, rukovođenje, korporacijska strategija, Evropa 1992, upravljanje ljudskim resursima. (2).

5. proizvodnja i organizacija,
6. razvoj novih tržišta,
7. operacije standardizacije,
8. strategije ekspanzije,
9. upravljačko osposobljavanje (+kreativno mišljenje),
10. institucionaliziranje inovacije,
11. ljudski faktor

Marketing

Marketinško obrazovanje trebalo bi osigurati sposobnost stvaranja kompetitivnih prednosti poduzeća na temelju tzv. dinamičnog dijamanta ((5), (19)). Razumijevanje međuzavisnosti strategije, strukture i konkurencije poduzeća, proizvodnih faktora, potražnje i kvalitete komplementarnih aktivnosti u uvjetima interakcije s okruženjem treba biti okosnica obrazovnog sadržaja. Problemska područja:

1. proizvodni faktori (prirodni resursi, ljudski resursi: razina raspoloživih znanja i vještina, tehnički resursi, organizacija),
2. strategija poduzeća, struktura poduzeća i konkurencija (koncentracija ponude, intenzitet konkurencije),
3. potražnja (veličina tržišta, zahtjevi potrošača, medijska transparentnost proizvoda, istraživanje potreba: sadašnjih i budućih),
4. komplementarne aktivnosti (proizvođači reprodukcijuskog materijala, kanali distribucije...)

Financije

Obrazovanje za financijsko upravljanje treba osigurati znanja iz područja pribavljanja financijskih sredstava, njihovog efikasnog korištenja i kontrole. Problemska područja uključuju:

1. tržište kapitala,
2. vrednovanje poduzeća,
3. kratkoročna financijska politika,
4. dugoročna financijska politika (investicijsko odlučivanje, struktura kapitala, troškovi kapitala, politika dividendi),
5. financijsko knjigovodstvo (relevantnost knjigovodstvenih informacija za upravljački proces, bilance, računovodstvo u uvjetima inflacije, međunarodne usporedbe knjigovodstvenih sistema),
6. upravljačko računovodstvo (teorija troškova, troškovi i vrednovanje performace poduzeća, alokacija troškova, racionalno odlučivanje).

Upravljanje informacijskim sistemima

Obrazovanje iz područja upravljanja informacijskim sistemima temeljilo bi se na sadržajima vezanim za kreiranje, prikupljanje, organiziranje, čuvanje, komuniciranje i upotrebu informacija u procesu odlučivanja. Obrazovni sadržaji trebaju osigurati znanja o tome kako naći informaciju o tržištu, financijama, zakonima, zaposlenosti, patentima, standardima, vladinim mjerama, aktivnostima sindikata, konkurenciji... u zemlji i svijetu, kako tu informaciju pripremiti za upravljački proces razumijevajući karakteristike poslovnog okruženja i poslovne kulture poduzeća ((3), (16)). Problemska područja:

1. Informacijski resursi (proizvodnja, organizacija, korištenje),
2. Korisnici informacija (ponašanje: informacijske potrebe, traženje, upotreba),
3. Informatičke tehnologije (kompjutori, telekomunikacije, automatizacija uredskog poslovanja, mikrografija, video tehnologije, CIM, ...).
4. Upravljanje informacijskim sistemima (informacijska politika, sistemska analiza & design, ekonomika informacija, information networking, inženjering znanja, upravljanje ljudskim resursima).

Obrazovni program mora biti izuzetno interdisciplinarno organiziran, jer se temelji na znanjima iz područja matematike, logike, kompjutorskih znanosti, informacijskih znanosti, upravljanja, psihologije, statistike i ekonomije.

Razine obrazovanja

Fakultet treba osigurati maksimalno moguću individualizaciju obrazovanja (imajući u vidu vlastiti trade-off stvaranja prestiža i racionalnosti poslovanja) kroz modularno definiranje obrazovnih sadržaja: osnovni (obavezni) sadržaji + izborni sadržaji.⁵

⁵ Takav sistem individualizacije (različitog intenziteta) imaju američki studiji (core curriculum + electives) i mnogi evropski npr. njemački (Grundstudium + Hauptstudium + Schwerpunkte).

Struktura obrazovnih programa treba osigurati ekonomsko obrazovanje kao primarno i dopunsko za ekonomiste i ne-ekonomiste:

- dodiplomski studij (2-godišnji + 4-godišnji),
- specijalistički studiji,
- postdiplomski studiji,
- doktoralni studiji,
- povremeni obrazovni seminari.

Studiji bi trebali omogućavati vertikalnu "prohodnost",⁶ ali uvijek zadržavati karakteristiku individualizacije kroz modularno građenje cjeline obrazovnog programa. "Prohodnost" studija treba biti i prema nastavku studiranja na kompetentnim studijima Zapadne Evrope i SAD. Ostvarivanje takve "prohodnosti" prema sredinama s razvijenim privredama i visokim obrazovnim standardima bi trebalo biti i jedno od najznačajnijih mjerila kompetencije našeg fakulteta unutar Hrvatske i Jugoslavije.

Resursi fakulteta: mogućnosti i ograničenja

Za predloženu koncepciju razvoja obrazovne funkcije fakulteta potrebno je izvršiti vrednovanje razvojnih resursa fakulteta: ljudi, opreme, prostora, infrastrukturnih djelatnosti, organizacije.

Ljudski resursi

Ljudski resursi fakulteta obuhvaćaju nastavnike, bibliotekarsko osoblje, administrativno i pomoćno osoblje. Iako svaka od tih skupina raspolaže značajnim iskustvom u radu na fakultetu, bit će potrebna ulaganja u svakom od tih segmenata (ili u sferi stjecanja znanstvenih zvanja, ili u području stjecanja razvojne koncepcije fakulteta, ili u ostvarivanju veće radne efikasnosti administrativnih i pomoćnih djelatnosti itd.).

Oprema

Fakultet raspolaže zadovoljavajućom kompjutorskom opremom za realizaciju predviđenog obrazovnog programa (20 personalnih računala, mogućnost korištenja kapaciteta Sveučilišne katedre za informatiku, kibernetiku i računarske znanosti). Potrebna su ulaganja za nabavku nedostatne opreme (video tehnike, prvenstveno).

Prostor

Fakultet nema dovoljno malih i srednjih učionica, te bi trebalo aktivirati ideje o dogradnji takvog prostora.

Infrastrukturne djelatnosti

Za ostvarivanje kvalitetnog obrazovnog procesa potrebni su odgovarajući kapaciteti biblioteke i računarske tehnologije. Bibliotечni fond bit će ograničenje ostvarivanja predviđene razvojne koncepcije fakulteta, te bi trebalo hitno ispitati politiku nabave knjiga, časopisa i ostalog bibliotечnog materijala i osigurati potrebno investiranje (u nabavku odgovarajuće literature, ali i organizaciju rada biblioteke). Računarska tehnologija je zadovoljavajuća, ali treba dodatnim obrazovanjem mlađih nastavnika osigurati njezinu efikasniju primjenu.

Organizacija fakulteta

Organiziranost fakulteta može predstavljati daljnje ograničenje ostvarivanja postavljene koncepcije. Nužno je postaviti takvu organizaciju da sve infrastrukturne (biblioteka, informatička tehnologija), administrativne i pomoćne aktivnosti fakulteta BUDU U FUNKCIJI ostvarivanja željene koncepcije obrazovne funkcije fakulteta.

Ograničenja biblioteke i organizacije moguće je brzo eliminirati, problem prostora ostat će duže vremena prisutan, ali nije presudno ograničenje, a ograničenje u kvaliteti ljudskog resursa moguće je relativno brzo pretvoriti u prednost.

Kakav obrazovni profil fakulteta?

Predloženi obrazovni sadržaji i razine obrazovanja mogu se realizirati kao:

6) Ideju o vertikalnoj "prohodnosti" dao mi je prof. dr. T. Karpati svojim prijedlogom obrazovnog programa fakulteta. Prema tom prijedlogu fakultet bi trebao graditi svoju vertikalnu "prohodnost" u 4 tematska područja (smjera): informatika, planiranje i organizacija; poslovna politika, marketing + logistika; vanjska trgovina i financiranje izvoza. Uz postojanje dodiplomskog (4-godišnjeg) studija predviđeno je i postdiplomsko studiranje na razini specijalističkog i znanstvenog studija u sva 4 smjera (9)

7) Lee Iaccoca je u jednom intervjuu u časopisu Fortune (29.08.1988) rekao: "Ako netko želi biti rukovodilac u slijedećih 25 ili 50 godina, morat će biti dobro znanjima zaokružen. Više neće biti: Da li je dobar pravnik, ili da li je dobar marketingaš, ili dobar financijaš? Njegovo obrazovanje i iskustvo učinit će ga potpunim poduzetnikom, u svijetu koje je stvarno postalo jedno veliko tržište... Bolje je za njega da govori japanski ili njemački; bolje je ako razumije povijest ovih zemalja, i kako su postale to što jesu i bolje za njega ako zna prilično dobro njihove privrede." (prevela S.K.)

1. jedinstven studij čija okosnica je poduzetništvo,⁷ s posebnim naglascima na marketing, financije i upravljanje informacijama,

ili

2. diferencirani studiji: — poduzetništvo,
— marketing,
— financije
— informacijski sistemi.

Tek u fazi opredjeljivanja za jedinstven studij (varijanta 1) ili smjerovski studij (varijanta 2) treba uzeti u obzir postojeća ograničenja fakulteta (ljudi, oprema, prostor, infrastrukturne djelatnosti, organizacija, financije), ali i ocjena o mogućnostima njihovog pretvaranja u komparativnu prednost.

LITERATURA:

1. *Bisić, Milica i Jemrić, Igor*: Rangiranje ekonomskih fakulteta u Jugoslaviji, *Ekonomski pregled*, 38, 1987, broj 11-12, str. 575-585.
2. *Brown, H., R. Peccei, S. Sandberg and R. Welchman*: Management training and development: in search of an integrated approach, *Journal of General Management*, Vol. 15, 1989, No 1, str. 69-82.
3. *Butcher, Helen*: Business Information Curricula: An Employer-s List of Essential Skills and Knowledge, *Education for Information*, 1989, No. 7, str. 335-341.
4. *Dyer, Alan W.*: Economic Theory as an Art Form, *Jurnal of Economic Issues*, Vol. XXII, 1988, No 1, str. 157-766.
5. Europe's Companies after 1992: Don't collaborate, compete, *The Economist*, June 9, 1990, str. 17-20.
6. *Fox, Stephen*: The Panopticon: From Bentham's Obsession to the Revolution in Management Learning, *Human Relations*, Vol. 42, 1989, No. 8, str. 717-739.
7. *Henderson, Hazel*: From Economism to Systems Theory and New Indicators of Development, članak u pripremi za objavljivanje, 1989.
8. Japanese Colleges and Universities, 1989: A Guide to Institutions of Higher Education in Japan, *The Association of International Education in Japan*, 1989.
9. *Karpati, Tibor*: Vertikala programa Ekonomskog fakulteta u Osijeku, ožujak 1990 (radni materijal)
10. *Laney, James D.*: Can Economic Concepts Be Learned and Remembered: A Comparison of Elementary Students, *Journal of Educational Research*, Vol. 82, 1988, No. 2, str. 99-105.
11. *Martin, John L.*: Adapting to a Changing Economy: Economic Education for Policymakers, *Journal of State Government*, July - August, 1987, str 179-182.
12. *McMullan, W. Ed and Wayne A. Long*: Entrepreneurship Education in the Nineties, radni materijal, 1989.
13. *McMullan, W.E., W.A. Long and A. Wilson*: MBA Concentration on Entrepreneurship, *Journal of Small Business and Entrepreneurship*, Vol. 3, 1985, No. 1, str. 18-22.
14. *McWhinney, Will and Don Bushnell*: Education for Systems Practice, *Systems Research*, Vol. 4, 1987, No. 4, str. 289-295.
15. *Subotnik, Dan*: Wisdom or Windgets: Whinther the School of "Business"?, *Abacus*, Vol. 24, 1988, No. 2, str. 95-106.
16. Syracuse University, USA: Undergraduate Program for Bachelor of Science in Information Studies, 1990.
17. *Tschirhart, John*: Ranking Economics Departments in Areas of Expertise, *Journal of Economic Education*, Spring 1989, str. 199-222.
18. *Walstad, William B. and John C. Soper*: What is High School Economics? TEL Revision and Pretest Findings, *Journal of Economic Education*, Winter 1988, str. 24-36.
19. Why Nations Triumph, *Fortune*, March 12, 1990, str. 94-108.